

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2001 m. kovo 3 d.

Nr. 44 (9)

Saturday supplement March 3, 2001

No. 44 (9)

Prie knygų — kaip prie cukraus

Algimantas A. Naujokaitis

Vasario pirmoje pusėje jau antrą kartą surengtoje Vilniaus knygų mugėje, išvydus ilgas eiles prie bilietų, o parodų rūmų viduje — gausybę žmonių, toptelėjo senas lietuvių posakis „Puola lyg prie cukraus“. Žmonių antplūdžiui džiaugėsi ir knygų leidejai: jei pernai tokioje mugėje apsilankė apie 30.000 žmonių, tai šiemetinėje — net 40.000. Knygų leidejų draugijos pirm. A. Krasnovo paskaičiavimu, kas trečias lankytojas iš mugės išėjo su nusipirkta knyga arba jų glebeliu. Žmonės pirkė ir brangius fotoalbumus, žodynus (ypač lietuvių — anglų), enciklopedijas, ir knygynuose neretai užsibuvo parduodamos be knygynų antkainio, bent 20 nuosimčių pigiau. Tad įsigyti knygą galėjo ir striukesnį uždarbį gaunantys lankytojai. Gerai pastebėjo leidyklos „Tyto Alba“ direktorė L. Varanavičienė, kad tai rodo, jog Lietuva — kultūringas kraštas, žmonės tebeperka knygas, neapsieina be jų ir šiais ekonomiskais nelengvais laikais.

Pastebėjau ir kitą mugės bruožą — kultūringą, intelektualią aplinką, atmosferą, kurią sudarė ne tik knygos mėgėjai, bet ir gausūs rašytojų, dailininkų, kitų meno žmonių kultūrininkų gausumas, įdomūs kultūriniai renginiai. Pasak leidejos L. Varanavičienės, žmonės į mugę plūdo ne tik pigiau nusipirkti knygą, bet ir pabūti kartu, pabendrauti kultūringoje aplinkoje.

Kad knygos paklausa Lietuvoje po atoslūgio ėmė didėti, rodo ir leidyklų atsivimas. Vienos stambiausių „Vagos“ leidyklos direktorius A. Mickėvičius tvirtina, kad, lyginant su 1999 m., jų išleidžiamų knygų apyvarta pernai išaugo net 40 nuosimčių ir pasiekė 20 milijonų litų. Beje, ši leidykla išmoko verslo, ėmė geriau, lanksciau prekiauti. Stambus šios leidyklos didmeninės knygų prekybos centras 20 nuosimčių pigiau siūlo daugiau kaip 1.500 pavadinimų ne tik šios, bet ir kitų leidyklų išleidžiamų knygų.

Rašytojų sąjungos leidykla pradėjo geriau verstis, stiprėti finansiskai taip pat atkreipusi daugiau dėmesio ne į išleidžiamų knygų kiekybę, gausumą, bet į jų kokybę. Pavyzdžiui, net keturių laidų susilaukė Čikagoje esančio Akademinio skautų sąjungos finansiskai paremta prof. E. Gudavičiaus *Lietuvos istorija*, leidyklai davusi gražaus pelno.

Skaitytųjų paklausą išmoko tirti ir ja vadovautis leidykla „Tyto Alba“, leisdama ne tik vertingiausias, įdomiausias užsienio autorių ir lietuvių kalbą gerai išverstas knygas, bet ir po savo sparnu laikydama J. Erlicką, J. Ivanauskaitę, R. Gavelį, kitus populiariausius Lietuvos rašytojus, neaplenkiant ir egzodo literatūros. Štai visai neseniai ši leidykla išleido iš Kanados į Vilnių jau grįžus parašytą paskutinį Juozo Kraliaus istorinį romaną *Mindaugo ka-*

pas. Beje, rašytojai laiko didelę laimę ir garbę išleisti knygą leidykloje „Tyto Alba“. Jei kai kurios leidyklos autoriams, ypač poetams, skiria menką honorarą, net atsilygina „natūra“ — knygomis, tai ši leidykla moka tikrai gerus, kone europietiškus honorarus. Ne veltui knygų mugės rengėjų konkurse šios leidyklos direktorė L. Varanavičienė tapo nugalėtoja ir pripažinta tvirtiausia Lietuvos leideja.

Savo išleistas knygas, meno albumus, kelionių vadovus, žemėlapius, gaublius, atvirus knygos mugėje eksponavo net 129 leidyklos, knygynai, institutai, draugijos. Žinoma, daugiausia — 78 — iš Lietuvos, kiti — iš Lenkijos, Prancūzijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos, Švedijos.

Tarp labiausiai perkamų naujų knygų buvo iš New Yorko mugės atvykusio lietuvių Jono Meko leidyklos „Baltos lankos“ išleista stambi knyga *Žmogus be vietos. Nervuoti dienoraščiai*. Didžiausio Vilniaus dienraščio *Lietuvos rytas* reporteris R. Gerbutavičius pripažino, kad svarbiausias ir populiariausias pirmųjų mugės dienų renginys sausakimioje saleje buvo skaitytojų susitikimas su poetu, avangardinio kino autoritetu J. Meku.

Pirmą kartą mugėje įrengtame „Rašytojų kampe“ skaitytojai galėjo pabendrauti su rašytojais, gauti jų autografus. Kai į tą kampą atėjo garbingiausių mugės svečių pavadintas J. Mekas, prie jo nu-

sitiesė iki šiol čia nematytai ilgą jo dienoraščių knygą nusipirkusių ir autografo laukiančių žmonių eilė. Praėjo valanda, prasidėjo kita, o eilė vis nesibaigė. Savo knygos pristatyme J. Mekas pasakė, kad knygą sudėti jo dienoraščiai nuo pasitraukimo iš Lietuvos 1944 m. iki 1954 m. pabaigos, kai jis iš perkeltųjų asmenų stovyklų Vokietijoje atvyko į Brooklyną, vėliau persikėlė į Manhattan ir pradėjo kurti savo laisvąjį, avangardinį kiną. Atsakydamas į gausius susirinkusių klausimus, autorius pasakė, kad šią jo lietuviškai parašytą knygą jis pats išvertė į anglų kalbą, pritaikė

Vakarų skaitytoms ir 1991 m. pavadinimu *I Had Nowhere To Go* išleido New Yorke. Beje, autorius sako, kad ši knyga prancūzų kalba bus išleista ir Paryžiuje.

Knygos pristatymą papildė, pajavirino saleje parodytas J. Meko mokinio A. Maceinos video filmas „Aš radau...“ apie J. Meko apsilankymą Vilniuje ir jo gimtuosiuose Semeniskiuose 1997 m. pabaigoje, kai jam suėjo 75 metai.

J. Mekas visur buvo dėmesio centre, apsuptas jo talento gerbėjų, žurnalistų. Susitikimas su J. Meku įvyko ir sostinės menininkų rajone — vadinamojoje Užupio respublikoje, kur linksmoje aplinkoje jam buvo įteiktos šios respublikos garbės piliečio ir ambasadoriaus New Yorko regatijos, Užupyje buvo parodytas kitas vilniečio, jo mokinio režisieriaus R. Lileikio naujas filmas „K + M + B“ — apie Užupį ir jo žmones, tarp kurių J. Mekas pavaizduotas kaip savas.

Nėeilinio dėmesio, gerbėjų antplūdžio, autografų megejų

Žvilgsnis į knygų mugės stendus. Algimanto Žiziūno nuotrauka.

susilaukė taip pat J. Ivanauskaitę, J. Erlicką, J. Marcinkevičius.

Vieną didžiausių stendų užsisakiusi, „Vagos“ leidykla mugės lankytojus taip pat supažindino su pociomis naujausiomis savo knygomis. Tarp jų — mugės išvakarėse pasirodė lietuvių autorių romanai: G. Aleksos *Adomo broliai ir moterys*, J. Balčiūnaitės *Salvinijaus Nanio virusas*, L. Gutauskos *Laiškai iš Viešvilės*, S. Spurgos, *Pasaulio vidury* bei J. Marcinkevičiaus poema *Pažinimo medis*.

Tiek vietinių, tiek užsieniečių dėmesio susilaukė „Mokslas“ leidyklos anglų kalba išleista stambi knyga — albumas *Baltijos kelias* — apie visame pasaulyje pagarsėjusį Pabaltijo Valstybių visuomenės dainuojančios revoliucijos atmintiną įvykį.

Savo knygų kampelį prie „Valstybės žinių“ leidyklos stendo turėjo ir žymus disidentas A. Terleckas. Vieniems savo knygas jis parduodavo, kitiems — dovanojo. Aš nusipirkau antros laidos susilaukusią A. Terlecko knygą *Žodžių ir plunksna apie tiesą ir laisvę*, kurioje, be kita ko, yra ir 1979 m. rugpjūčio 23 d. A. Terlecko bei kitų žymių pabaltiečių disidentų pasirašytas „Keturiądešimt penkių pabaltiečių memorandumas“. Europos parlamentą paskatinęs pirmą kartą viešai prabilti apie Rusijos aneksuotą Lietuvos, Latvijos ir Estijos problemą.

Atskirai reikėtų paminėti „Baltų lankų“ leidyklos išleistus praėjusį rudenį Vilniuje viešėjusių Nobelio premijos laureatų Gunterio Graso, Czesławo Miłoszo, Wisławos Szymborskos, o taip pat Tomo Venclovos *Pokalbais apie atminties ateitį*. Šioje mugės lankytojų dėmesį atkreipusioje knygoje sudėti ju diskusiniai pasisakymai, papildyti keltu eilėraščių. Visi tekstai spausdinami originalo ir lietuvių kalba.

Pasidomėjau religinę literatūrą, žurnalus, knygas vaikams ir jaunimui leidžiančios leidyklos „Katalikų pasaulis“ stendu. Leidyklos atstovės pasidžiaugė, kad jau baigia paruošti gruodžio mėnesį 3.000 egz. tirazu išleista knyga *Tikiu*. Knygoje — 12 Lietuvoje žinomų ir gerbiamų kunigų bei vienuolių nuosirdus ir atvirai atsakymai į dešimt jiems pateiktų klausimų apie meilę žmogui, vienišumą ir draugystę, savo ir kitų klaidas, švelnumą ir nuodėmę, santykį su Dievu, laimę, gražiausias gyvenimo akimirkas.

Šią knygą mugėje gražiai pristatė jezuitas kunigas A. Saulaitis ir dominikonas kunigas brolis Pijus.

Mugėje dalyvavo ir Kaune veikiantis krikščioniškas knygynas „Kolumbas“, prekiaujantis Biblija, teologine, paizintine, grožine, vaikų literatūra ne vien lietuvių, bet ir anglų, rusų, kitomis kalbomis. o taip pat krikščioniškosios muzikos įrašais.

Mano dėmesį atkreipė ir V. Masiulio knygyno stendai. Įdomi šio knygyno istorija. Vyrėsnės kartos įsiviję turbūt prisimena Kaune ir Panevėžyje veikusius V. Masiulio knygynus, nepriklausomybės laikais. Sovietmečiu jie buvo nusavinti, uždaryti, o pats šeimininkas pasitraukė į Vakarų, apsigyveno Prancūzijoje. Po nepriklausomybės atkūrimo atgavusi savo senelio nuosavybę, buvusių knygynų patalpas, senuoju pavadinimu juos atkūrė iš įsivijusių Prancūzijoje grįžusi V. Masiulio anūkė Karolina Masiulytė. Jau kelinti metai ji sekmingai prekiauja prancūziškomis knygomis. Jų pilna buvo mugės stende, nestokojusiame lankytojų.

Kaip niekada anksčiau, šioje knygų mugėje buvo gausūs enciklopedijų derliai. Labiausiai buvo perkama Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto neseniai išleista *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Jos pristatyme kalbėjo redaktorai prof. V. Kubilius, dr. V. Vanauskas, kad tai pirmasis bandymas duoti enciklopediškai susistemintų žinių apie lietuvių literatūros visetą, žinomą, neišskiriant ir egzodą. Enciklopedijoje yra 2.500 straipsnių, kurių antraščių vardyna sudaro ne tik personalijos, t.y. literatūros kūrėjai.

Nukeita į 4 psl.

Aktorius A. Vinokūras mugės vaikų knygų skyriuje vaidinęs mima, rodo vaikiškiams savo parašytas knygas.

Mugėje pristatyto romano *Andrėjus* autorė švedų rašytoja Carola Hansson (kairėje) ir „Vagos“ leidyklos vyr. redaktorė Janina Riškutė „Rašytojų kampe“.

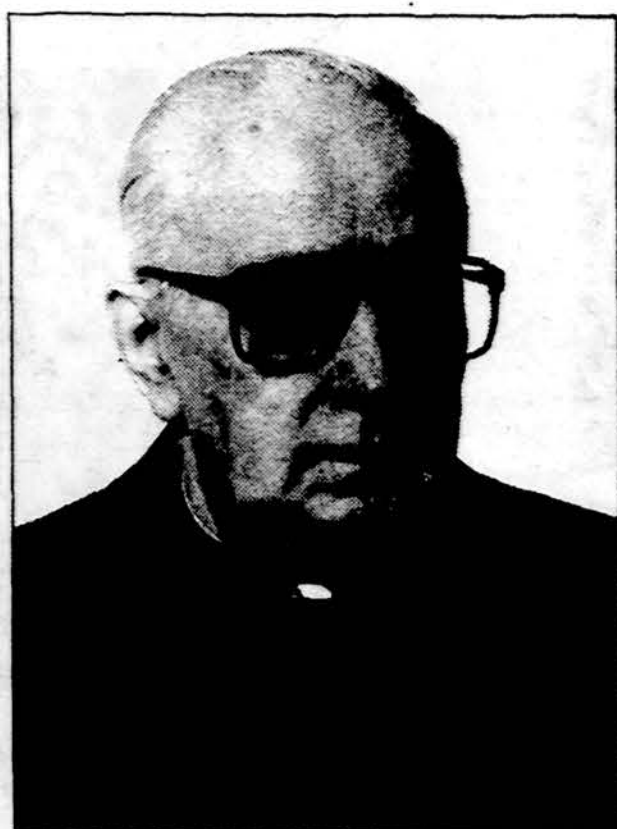
Knygų mugėje — Jonas Mekas (kairėje) kalbasi su LTV kultūrinės laidos vedėju M. Ivaškevičium. Visos nuotraukos iš knygų mugės — Algimanto Žiziūno

Knygų mugėje susitiko vaikų literatūros kūrėjas M. Vainilaitis ir jo knygų iliustratorė dail. I. Žvilnienė.

Buvęs disidentas A. Terleckas (kairėje) rašo savo autografą rašyt. J. Mikelinskiui.

Kun. Vytautas Bagdanavičius, MIC
1908.12.26–2001.02.27

Liekame Jo dvasios aukso dulkių nuberti

Žmogui mirus, paprastai sakoma: baigėsi gyvenimo drama. Mirus kun. Vytautui Bagdanavičiui, šitaip pasakyti neišėina – jo gyvenimas buvo lygus ir aiškus. Nebent šį gyvenimą galima būtų prilyginti filosofinei dramai, kur gyvenimas paprastai paslepia masę po, visus kasdienybės šiurkštumus išlyginančia, išmintimi.

Vytautas Jonas Bagdanavičius gimė 1908 m. gruodžio 26 d. Šakių apskrityje, Slaviukuose. Kudirkos Naumiestyje baigęs vidurinę mokyklą, o 1926 m. ir mokytojų kursus, iki 1930 m. Triduboniuose, Vilkaviškio apskr., dirbo mokytoju. 1930 m. įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją ir, 1936 m. baigęs, buvo įšventintas į kunigus. Vikaravo Kalvarijoje, kur tuo metu klebonu dirbo prel. M. Krupavičius. Ten išbuvo vienerius metus, bet pažintis su M. Krupavičiumi nenutrūko iki pat prelado mirties. Toliau vikaraudamas Aleksote, V. Bagdanavičius tęsė studijas Kauno Vytauto Didžiojo universitete, teologijos filosofijos fakultete. Baigė 1939 m. licenciatų laipsnį. Po to – Veiveriai, kur buvo progimnazijos, vėliau gimnazijos kapelionas. Vokiečių okupacijos metais atkeltas į Kauną, kur buvo pranciškonų kapelionas, taip pat gilino studijas Teologijos filosofijos fakultete.

Vakarų tremtį V. Bagdanavičius pradėjo Muenchene. Prisidėjo prie Bavarijos ir Muencheno lietuvių organizavimo, kurį laiką buvo šių organizacijų pirmininkas. Įsijungė į Lietuvių Kunigų sąjungos steigimą, buvo jos sekretorius. 1945 m. suorganizavo ir iki 1949 m. redagavo Kunigų sąjungos žurnalą *Naujasis Gyvenimas* (išėjo 44 nr.).

JAV V. Bagdanavičius atvyko 1949 m. ir, eidamas savo dedės – motinos brolio vysk. P. Bučio – pėdomis, įstojo į Marijonų vienuoliją. 1950–1951 m. jis – *Laivo* redaktorius, 1951–1958 m. – *Draugo* dienraščio moderatorius. Nuo 1958 m. keletą dešimtmečių – Lietuviškos knygos klubo (priskaičiuojama apie 160 knygų; pats suredagavo prel. M. Krupavičiaus prisiminimus, 1972 m.; parašė įvadą vysk. M. Reinio biografijai) vedėjas. Katalikų mokslo akademijos išėjęje atgaivintojas. Pasitraukęs iš laikraščio moderatoriaus posto, tris kadencijas buvo vienuolyno namo virši-

ninku, vėliau – tarybos sekretoriumi.

„Išėivija turėjo ir tebeturi žymių asmenų įvairiose meno bei mokslo srityse, kurie tam, kas išėjus pavergtos Lietuvos dienose jai kaupė, jai skyrė savo šviesią kūrybą. Pamištam, kad ir mums, gyvenantiems svetimuose kraštuose, jie kurstė atkaklią lietuviškumo ugnelę. Galbūt pamirštam todėl, kad tautos kultūros avilain gausius inaušus sutelkė asmenys dažnai vaikšto tyliais žingsniais ir, kaip bitės, dėvi pilkais švarkeliais“, – 1998 m. gruodį, kunigą Vytautą sveikindama 90-metio proga, *Drauge* rašė N. Jankutė. V. Bagdanavičius buvo plati ir gili asmenybė – filosofas, teologas, pamokslininkas, visuomenės veikėjas, etnografas, rašytojas, vertėjas, knygų leidejas, dailininkas... Jo paties sudarytoje *Raštų bibliografijoje*, apimančioje 1945–1983 m., yra daugiau kaip 1.000 knygų, straipsnių, vertimų pavadinimų. Jo plunksnai priklauso teologinės filosofinės knygos *Tomo Akviničio dorovės filosofija*, *Tikėjimo, išminties ir taikos dvasia*, *Žmonijos likimas šv. Jono apreiškimo knygoje*; keturių dalių tautosą- kinė teologinė studija *Kultūrinės gelmės pasakose*, romanai *Laiškas Antijochijai*, *Vilniaus vyskupo užrašai*, drama *Dianiros švarkas*. 1938 m. studijuodamas prancūzų kalbą ir literatūrą Grenoblio universitete, susipažino ir pamėgo prancūzų katalikų rašytojus. Todėl daug vertė, ypač iš prancūzų kalbos (400 psl. P. Claudel misterija *Silkinis batelis*, 1965; O. Milašiaus, A. Maurois korinčius, 16 šimtmečio olandų misteriją *Nimeegeno Marytė*, kard. Newmann *Mano gyvenimo apologija*).

Apie 1955 m. *Draugo* dienraštis yra turėjęs savo radijo laidas, kurioms kun. Vytautas yra parašęs 16 vienaveiksmių trumpų vaidinimų, vėliau rotoprintu išleistų ir pavadintų *Venecijos kvėpalai*. Čikagos *Margučio* radijo klausytojai prisimena sekmadieninius kun. Vytauto Bagdanavičiaus skaitymus, jo paties vestas radijo religines valandėles. Jis reiškėsi kaip literatūros kritikas ir krikščioniškosios demokratijos rėmėjas...

Kunigas Vytautas Bagdanavičius, MIC, visų jį pažinousių atmintyje spinduliuoja

M. K. Čiurlionis ir fotografija

Vis dar nepažintas Čiurlionis: Čiurlionis ir fotografija. Parodos katalogas. Sudarė Osvaldas Daugelis. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2000 (lietuvių ir anglų kalba).

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 125-osioms gimimo metinėms skirtos tarptautinės konferencijos „Tartum sielos mintys“ metu Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune 2000 m. rugsėjo 21–22 d. buvo surengta paroda „Vis dar nepažintas Čiurlionis“. Parodoje eksponuotos 1905 m. fotografijos darytos Kaukaze, Anapoje ir priskiriamos M. K. Čiurlioniui. Šia proga konferencijoje Osvaldas Daugelis perskaitė išsamų pranešimą „M. K. Čiurlionis ir fotografija“.

Konferencijoje, kurioje teko skaityti pranešimą „M. K. Čiurlionio kūryba ir menų struktūriniai ryšiai“, visiems dalyviams buvo įteiktas parodos katalogas *Vis dar nepažintas Čiurlionis: Čiurlionis ir fotografija*. Šiame leidinyje Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus vadovas Osvaldas Daugelis aptaria fotografijos reikšmę menininko gyvenime ir kūryboje.

Remdamasis paties M. K. Čiurlionio, Jadvygos Čiurlionytės, Stasio Čiurlionio, Pauliaus Galaunės, Vytauto Landsbergio, Susan Sontag, Juozo Tallat-Kelpšos rašytiniais liudijimais, šią svarbią palikimo dalį vertina kaip dar nesulaukusią pakankamo dėmesio ir specialių studijų. O Daugelis, gerai žinodamas M. K. Čiurlionio kūrybos tyrimo, išsaugojimo, skleidimo dabartinę situaciją, pabrėžia, kad dabar yra kaip tik pats laikas plačiau susidomėti ir pažinti menininko ryšius su fotografija.

Iš meno pažinimo minties čia jis iškelia reikšmingą faktorių – Baltijos ir Juodosios jūros peizažų atspindį M. K. Čiurlionio paveiksluose. Rengiant parodą ir katalogą, svarbus buvo M. K. Čiurlionio šeimos, fotografų Arūno Balteno ir Algio Juodžio, rėmėjų indėlis. Reiktų ypač vertinti tų žmonių pagalbą, be kurių sunku būtų ir parodą surengti, ir leidinį išleisti. Tačiau norėčiau priminti mūsų įžymaus menininko Jono Meko, daugelį

tarsi aukso grynuolis, ir visi, kokių nors būdu prisilietę prie Jo, jaučiasi Jo dvasios aukso dulkių nuberti.

Draugo redakcija

metų gyvenančio New Yorke ir atvykusio vasario mėn. į Lietuvos knygų parodą, gražia aukštaitiška tarme su malonia įtaiga doze per Vilniaus radiją pasakytus žodžius. Jis mano, kad menininkas turi gyvenimui užsidirbti pats, tačiau archyvai, suprantama, ir muziejai, kaip meno saugotojai ir skleidejai visuomenei, turi būti visiškai išlaikomi bei aprūpinami valstybės. Norisi tik pritarti pastarajai idėjai ir jos tvirtam įgyvendinimui. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus deka – greita dailės, muzikos, literatūros – mums atsiveria jau ketvirtasis menininko horizontas: ryšiai su fotografija.

Kalbant apie tyrimo perspektyvą, ketvirtasis horizontas atveria naujas galimybes giliau pažinti M. K. Čiurlionį, palengvina plačiau žvelgti į jo kūrybą tarpmeninės problematikos plotmeje. Fotografijos šiuo aspektu yra dešimteriopai reikšmingesnės kūrybos visumoje, negu būtų vertinamos atskirai nuo jos.

Tyrimų istorija rodo, kad naudotieji analizės metodai mums teikia informaciją apie kiekvienos meno šakos turinį. M. K. Čiurlionio kūryboje ir vis tik dar nepavyksta išsiaiškinti svarbių dalykų. Filosofai kalba apie bendriausias jo gyvenimo, kūrybos bei siekių savybes, kurios būdingos ir kitiems menininkams, dailėtyrininkai puikiai atskleidžia dailės turinį, bet nedaug užtasako apie muziką, literatūrą bei poeziją, muzikologai, nors ir neatlikę lyginamųjų tyrimų, palyginti išsamiai aptaria tik muzikos savybes. Net rimčiausiame Prancūzijos valstybiniame dienraštyje *Le Monde* (2001.01.11) M. K. Čiurlionio dienų Paryžiuje užbaigos koncerto Elizejaus laukų teatre vertinime recenzentas Pierre Gervason tik paviršutiniškai pažymėjo kūrybos bruožus bei simfoninės poemos „Miške“ atlikimo įspūdžius, o apie literatūrinę kūrybą, ryšius su fotografija net neužsiminė.

Visa beda, kad šių laikų mokslo šakos, menotyros šakos, pasiekusios įspūdingų gelmių, viena nuo kitos nutolo, liko mažai suprantamos skirtingų atšakų specialistams. Ir net visiškai rimtas nusiteikimas padaryti kažką pažangaus pažinimo srityje ne visada pasiekia tikslą. Noriu pateikti keletą, galbūt iš pirmo žvilgsnio paviršutinių, pastebėjimų, tačiau nors tru-

Visos fotografijos iš katalogo *Vis dar nepažintas Čiurlionis: Čiurlionis ir fotografija*.

putelį mums primenančių problemos sudėtingumą. Pavyzdžiui, gamtos mokslų dr. Teofilis Čiurlys tikino, kad visa jų grupė Lietuvos Mokslo akademijoje išklaušė platų matematikos kursą, kurį dėstė akademikas, profesorius Vytautas Statulevičius. Pabai- goje mokslo, džiaugiantis šio darbo užmoju, rezultatų aptarime vienas klausytojų, išreikšdamas turbūt ne vieno savo draugo mintis, pasakė: li- kome maždaug tokie, kokie ir buvome – pradiniam lygme- nyje.

Pritaikyti ką nors vienoje mokslo šakoje iš kitos poten- cialo yra sunkiausia. Prisimin- kime Studento skirstinio, tos mažos formulės, kuri padarė didžiulę įtaką daugeliui ty- rimų praeitame šimtetyje, istorijai. Dabar daugelio me- dikų, biologų ir kitų specia- listų tyrimuose be jos neap- sieinama. Iš savo patirties žinau, kad muzikologiniuose tyrimuose skaitmeninės iš- raškos metodai prieinami ne taip jau sunkiai, tačiau tą išraišką pajungti tarnauti mu- zikologiniams tikslams yra sunkiausia. Savo laiku, for- muodamas lietuvių melodikos lyginamajam tyrimui tiki- mybinio-statistinio modelio (skelbto *Drauge*, 2000.09.30) projektą, susidūriau su visi-škai rimtais sunkumais. Nors konsultavausi su aukštos kvali- fikacijos taikomosios matema- tikos zinovais, iš kurių daug sužinojau, tačiau buvau per silpnas juos suprasti, nors bu- vau išklaušęs pradinį aukš- tosios matematikos, bent tris specialiosios statistikos kur- sus. Ir čia į pagalbą atėjo ma- no studijų universitete drau- gas fizikas ir matematikas Kostas Žukauskas, su kuriuo universiteto liaudies dainų bei šokių ansamblyje grojome lūmzdeliu ir birbyne. K. Žu- kauskas, būdamas Lietuvos mokslų akademijos Matemati- kos ir informatikos instituto patikimumo teorijos, vėliau vaizdų (t.y. formulių) analizės

skyriaus vadovas, tikrines ins- tituto darbuotojų darbo rezul- tatus, padaręs gerokai per- pusšimtį išradimų, nusileido iki mano studentiško dienų mastysenos ir lydėjo mano darbą iki monografijos *Lietu- vių muzikos melodika ir har- monija* išleidimo, ją oficialiai recenzavo.

Mus supa didžiulė žinių, in- formacijos jūra ir pažinimo proceso progresas priklauso nuo to, kokių būdu, kurią in- formaciją atrenkame, ar suge- bame ją panaudoti gilesniam reiškinio suvokimui, mūsų pa- tirties praturtinimui, ar lie- kame tame lygmenyje, ku- riam ir buvome.

M. K. Čiurlionio kūrybą tyrė daug menotyrininkų, kiekvie- nas jų pateikė savo paste- bėjimus, sampratą, išvadas. Visų jų tarpe iškyla Vytauto Landsbergio M. K. Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos tyrimai, aprėpę dailę, muziką, litera- tūrą. Tarpmeninės problema- tikos atžvilgiu svarbiausias jo darbas, mano supratimu, yra muzikinės formos analogijos

atradimas M. K. Čiurlionio laisvų eilių poemoje „Sonata“. Visų šių darbų pagrindu atsi- veria naujų klausimų lygmuo, kuris kaip tik ir pabrėžia ankstesnių tyrimų reikšmin- gumą ir patvirtina pažinimo erdvės neišsenkamumą, tyri- mų perspektyvą.

Naują informaciją apie M. K. Čiurlionio kūryboje vyks- tancius procesus gali at- skleisti tos mokslo sritys, ku- rios iškart aprėpia kelias meno šakas ir kurios yra uni- versalesnės, negu muzikologi- ja, dailėtyra, literatūros moks- las. Tai galėtų būti genetiniai, struktūriniai bei semiotiniai tyrimai. Lyginamieji – turbūt persipina su šiais tyrimais. Tuo būdu čia iškyla tarpme- ninės, tarpdisciplinės mokslo atšakos, dar daugeliu atvejų esančios formavimosi, pro- jektų stadijoje. Jų vieta – fundamentinių mokslų cita- deleje-universitete. Taikomo- sios muzikos teorijos katedros bei institutai, analogiški dai- les teorijos padaliniai kitose

Nukelta į 3 psl.

Menas gyventi pasakoje

Laimutė Tidikytė

Julius Kaupas.

Julius Kaupas pasaulį išvydo 1920 metais. Pajoje metamorfozišką orą sumaištyje — kovo šestąją. Gal todėl jis visą gyvenimą nerimo, ieškojo savęs, veržėsi tobules link. Žvelgė į gyvenimą savitai ir linksmai, iš pirmo žvilgsnio atrodytų, lyg su vaikiskiu nerūpestingumu.

O ištis vaikiskas jis nebuvo. Išorinis lengvabūdiškumas suklaidindavo žmones, kurie artimai jo nepažino. Matyt, dėl to Kaupui lengvai buvo klįjuojamas keistumo etiketės... Pasak rašytojo žmonos Dalius Galaunytės-Kaupienės-Augūnienės, jis buvo labai sudėtinga asmenybė (laiškas, rašytas 2000.12.06 autorei). Tai, kas atrodo pernelyg paprasta, iš tiesų dažnai sunkiai paaiškinama. Atrodyti ir būti — netapatu.

Labai anksti skleidėsi originalusis Kaupo pūžuris į pasaulį. O tam buvo ypač dėkinga aplinka.

Emilija Gedgaudaitė ir Julius Kaupas, jauni, inteligentiški būsimos rašytojo tėvai, 1919 metais iš Amerikos sugrįžo į Lietuvą. Apsistojo Kaune — laikinojoje Lietuvos sostinėje.

1920 metais tėvas buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą. Vėliau dirbo Ekonomikos komisijos sekretoriumi; ėjo Lietuvos banko Kauno skyriaus direktoriaus pareigas (1940 m.). Tad buvo labai užimtas žmogus, pasineręs į nepriklausomos Lietuvos visuomeninę veiklą. Su vaikais — Julijumi, Birute (1922-1963?) ir Algiuku (g. 1926 m.) — mažai likdavo laiko pabendrauti. Daugiausia mažamečiais rūpindavosi motina Emilija. Jai kurį laiką prižiūrėti vaikus padėjo vyro sesuo Bronislova Kaupaitė-Sabonienė (Modesta Kaupaitė, magnetofoninis įrašas 2001.01.12 Vilniuje). Ji, mirus vyrui, taip pat iš Amerikos sugrįžo į Lietuvą.

Taltingojo prozininko brolio Algis Kaupas prisimena: „Tėvai mus per daug neprižiūrėjo ir nieko apie save nepasakojo. Tai taip mes ir užaugom kiekvienas savo pasaulyje. (...) Viena, kas mūsų šeimai buvo būdinga, turbūt yra tai, kad nei vienas iš mūsų nerodė daug emocijų, daug nekaltų ir darė tą, kas nėra visumoj priimtina. Užaugom labai savarankiškai“ (laiškas, rašytas 2000.04.10 autorei).

Apie rašytojo vaikystę žinoma labai mažai. Štai viena nuotaikinga epizodą papasakojo Julius Kaupas pusėsensė vienuolė Modesta Kaupaitė (magnetofoninis įrašas 2001.01.12 Vilniuje). Kartą į Pažaislio vienuolyną ją pa-lydėjusi teta Emilija Kaupienė

su trimis vaikais. Juliusas tuomet buvo gal vienuolikos metų — jau sesutės ir broliuko vadas. Algis — tai dar pipiras. Motina užėjusi į vienuolyną, o mažuosius palikusi šventoriuje. Na, tai jie ir sumanė išdaigą: vairuotojui, banko mašina atvežusiam šeimai, „įsake“ išvažiuoti! Kai motina, išgąsdinta vienuolės Geroldos, išėjo paieškoti vaikų, šie ramiai sau vaikštinėjo. Paklausus apie automobilį, Julius atsakė: „Mes vairuotojui sakėm važiuot namo“. Tą kartą Kaupienė su išdaigininku Julijumi ir jaunesniaisiais į Kauną teko grįžti autobusu...

Iš nenuoramos berniuko išaugo kūrybingas, sumanus, energija trykštantis Jėzuitų gimnazijos auklėtinis. Šioje gimnazijoje, vienoje prestižiausioje prieškarinio nepriklausomoje Lietuvoje, Julius mokėsi nuo 1929 iki 1938 metų. Plunksnos mįklumą išbandė, rašydamas į humoristinių laikraščių *Asilo ausys*. Jį kūrė kartu su klasės draugu Kęstutiu Čerkeliūnu (K. Čerkeliūnas. „Dvidešimt penkeri metai be Juliusa Kaupu“, *Draugas*, 1989.03.18). Greičiausiai pirmas spausdintas Juliusas kūrė, anot draugo Viktoro Gulmano, buvo gimnazistiskas vaizdelis apie klaidę išvyką į Kuršių Neriją ir Klaipėdos kraštą, pavadintas „J. Klaipėdos kraštą“. Be to, Kaupas rašydavo kūrinius, panašius į komiksus su iliustracijomis (Viktoras Gulmanas. „Julius Kaupas, kokį jį pažinojau“, *Nemunas*, 1991/7, p. 19).

Polinkis piešti Kaupą lydėjo visą gyvenimą. Pradėjęs nuo piešinių, vėliau ėmė dekoruoti kambarius, tapyti paveikslus miesto tema. Tapybos mokėsi Kazimiero Vytauto Jonyno vadovaujamoje meno mokyloje, Freiburge (1947 m.). Pasak žymiausio išvykusių dramaturgo Kosto Ostrausko, jis buvo „neblogas dailininkas — tiesa, mėgėjas, bet ne prastesnis už ne vieną profesionalą“ (laiškas, rašytas 2000.01.31 autorei). O per paskutiniuosius penkerius metus Kaupas daug tapė. „Nelyg Vincent van Gogh arba M. K. Čiurlionis — greitas progresas“ (Saulius Šimoliūnas laiškas, rašytas 2000.06.28 autorei).

Gimnazijoje Julius bendraklasius pranoko lakia fantazija. Ne tik piešė, kūrė, bet ir prasi-mindavo keistų gimnazistų pokštų. Šioje klasėje besimokiusiems gimnazistams išimtiniausia iki šių dienų išliko Draugija inteligentams mokleiviams (tokia rašyba dėl įmantrumo) remti, sutrumpintai DIMR. Ji buvo įsteigta Juliusa iniciatyva pagal analogišką nuo 1931 metų Kauno visuomenėje žinomą Draugiją užsienio lietuviams remti (DULR). Svarbiausia sąlyga tapti draugijos DIMR nariu — „turėti aštrią plunksną“ ir nesistengti varžyti „širdies dainų“.

Jau gimnazijos suole Kaupas suprato, jog gyvenimo įdomumas priklauso nuo paties žmogaus pasirinkimo. Gimnazistas mokoje gyventi nenuobodžiaudamas, prasimanydamas vis naujų nuotykių, kuriais užkrėdavo ir savo bičiulius: Dievainį Galaunę, Kęstutį Čerkeliūną, Viktorą Gulmaną, Leoną Narbutą ir Dalią Galaunytę. Ši, nuo gimnazijos laikų pažįstama merygina, su kuria Kaupas susi-

tuokė 1945 m. Vienoje, prisimena originalų vieno Naujųjų metų sutikimą. Julius sugalvojo juos sutikti neįprastai: užuot planuoto šventinio vakaro išraiškos šokių mokykloje nusprendė vaikštinėti pastatų stogais (magnetofoninis įrašas 1998.06.14 Kaune).

Jau tuomet būsimasis rašytojas sugebėjo keisti pasaulį — žvelgti į jį sudomintu, skaidriu bei žaismingu žvilgsniu. Suvokė, jog kasdienybėje glodi stebuklai — tik reikia mokėti juos išvysti. Kaupas turėjo Dievo dovaną — talentą džiaugtis gyvenimo smulkmenomis, jas supoetinti ir paversti fantastinio pasaulio dailimi. Rašytojas ne tik svajavo apie kitokį gyvenimą, bet ir gyveno išsvajotame pasaulyje. Aišku, tokiam gyvenimo būdui įtakos turėjo romantinė kūryba, ypač vokiečių (Hoffmanno) pasakos.

Jis taip susizavėdavo vienu ar kitu autoriumi, jog kurį laiką „juo sirgdavo“ ir gyvendavo „tame pasaulyje“. O knygas kimsdavo vieną po kitos — anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis. Pasak labai artimo rašytojo bičiulio poeto Henriko Nagio, „kasmet jis įsimyledavo kurį nors autorių, ir taip karštai (...)“. Taip jis pergyveno Servanteso, Unamuno, Proust, Rilke ir Traklio, Alain Fournier, Sartre, Bernanos, (...) ir daugelio kitų periodus (...)“ („Kelionė į sakinius apie Julijų Kaupą, šviesų brolių ieškotoją“, *Santara*, 1994 pavasaris, p. 48-51).

Nenuostabu, jog susizavėjimams Axelio Munthe kūriniu *Knyga apie San Mikėlę* 1939 m. paskatino jaunuolį pasirinkti medicinos studijas Vytauto Didžiojo universitete. Julius ją perskaitė su didžiule aistra ir nusprendė būti panašiu gydytoju, kad galėtų padėti sergantiems ir vargstantiems žmonėms (Dalia Galaunytė-Kaupienė-Augūnienė, magnetofoninis įrašas 1998.06.14 Kaune).

Gebejimas transformuoti aplinką bet kuriuo metu ir bet kokiomis, net ir labai nepalankiomis aplinkybėmis, įgimtas laisvės polėkis bei fantazijos lakumas nulėmė Kaupo meninio pasaulio originalumą ir pobūdį. Šio rašytojo gyvenimas ir kūryba — neatsiejami dalykai, vienas kitą sąlygojantys ir praplečiantys įprastų jų suvokimo ribas. Kaupas kūrė gyvenimą — linksma, nuotaikingą. Nagio liudijimu, kartą Julius „gulejo ligoninėje su baisiai uždelstu gerklių liaukos užkrečimu ir būdavo rodomas studentams, kaip aki-vaizdus pavyzdys neatsakinčio nerūpestingumo, ir dėl to ne kiek nepergyvendavo, bet gąsdindavo slauges, siaubingai pakeldamas, raudonu rąšalu, savo temperatūros bei pulso kreives ant galulovėje kabantių diagramų...“ („Kelionė į sakinius iš nerašyto dienoraščio“, *Metmenys*, 1971/21, p. 44-56).

Iš pavojingos realios situacijos sugebėdavo išsisukti neįprastai, tarsi ji būtų visiškai paprasta. Sudėtingus dalykus, likimo siūstus išbandymus, priimdavo ramiai, situaciją įvertindamas skirtingai, negu aplinkiniai, kad netaptų beviltiška jos auka. „Vokiškas nacių raikštis ant Stalino nuotraukos irgi yra kitaip. Jis laikė tokią kombinaciją ant savo rašomo stalo, kad vokiečių Gestapo būtų sukonzultintas (...)“ (brolio Algio

Kaupo laiškas, rašytas 2000.04.10 autorei).

Tačiau likimas ir susiklosčiusios aplinkybės privertė Kaupą, jau diplomuotą gydytoją, 1944 m. pasitraukti į Vakarų — iš pradžių į Austriją, Vokietiją, o vėliau į Ameriką. Pasitraukė, debiutavęs novelėmis, 1943-1944 m. paskelbtomis žurnale *Žiburėlis*. Viena novelė „Banknotas“ pelnė žurnalo *Savaitė* premiją (1943). Nors tikrovė buvo gresminga ir žiauri: karas, nežinia dėl rytojaus, Kaupas emigraciją suvokė kaip nuotykių (žr. Šeši Juliusa Kaupo laišakai Alfonsui Nykai-Niliui).

Patekęs į permainingą gyvenimo sūkury, jaunasis prozininkas dvasiškai subręsta. Vienoje ir Rytrūsio apsi-sprendžia „ir dužtančiose formose“ gyventi visavertį gyvenimą. Gilinasi į Sreno Kierkegaardo filosofiją, psichologiją ir suvokia, kad ne pasiduoti likimui, ne dejuoti reikia, o gyvenimo išbandymus priimti su šypsena. Pasirenka gyvenimo motto: „Aš nenoriu supasuoti, bet noriu į visa žūrėti bliviai, juoktis — arba, dar geriau, — šypsotis ir neštis švarko atlape rausvą gelytę“ („Šeši Juliusa Kaupo laišakai“, *Metmenys*, 1971/21, p. 23-44).

Vienoje, dirbdamas greitosios pagalbos gydytoju, o vėliau Rytrūsio apsi-sprendžia į rinkinį ir pavadintą „Saulėgrąžos mėnulio šviesoj“. Jos žymiai realistiškesnės, labiau psichologiškesnės, lyginant su pasakų knyga, pasirodžiusia Vokietijoje.

Juk 1948 m. Povilo Abelkio lietuviškų knygų leidkios išleista pasakų rinktinė *Daktaras Kriptukas pragare ir kitose ne mažiau įdomios istorijos, surašytos slaptoje Kauno miesto kronikose* yra neoromantinio pobūdžio, sklindantis šviesos, humoro ir švelnios ironijos. Iš šios rinktinės aišku, jog Kaupui, anot garsaus išvykusių literatūrologo Rimvydo Silbajorio, pasaka yra reikšmingiausia tikrovė. Juk būtent tuo metu, nepaisant sunkaus pokario, menininkas Kaupas gyveno „pasakoje“, t.y. susikurtame pasaulyje. Pasakose jis meistriskai įvaldė hofmaniskąjį meninį kūrybos būdą — nutrynė griežtą ribą tarp realybės ir fantazijos: slėpiningame Kaune paprasčiausiai gali užsukti pas keipėją Tieslę ar lengvai patekti į pragarą.

Akivaizdu, kad talentingasis egzodo rašytojas Kaupas ne tik kūrė gyvenimą(poetino tikrovę, rašė pasakas, gyveno su šypsena), bet ir gyvenimas kūrė jį. Gaila, kad ankstyva mirtis pasiglemžė Kaupą taip anksti. Sulaukus vos 44-erių...

Žmona mano, jog rašytojas mirė prieš didelį dvasinį lūžį (D. Galaunytė-Kaupienė-Augūnienė, magnetofoninis įrašas 1998.06.14 Kaune).

Kaupų giminė istoriniuose šaltiniuose minima nuo 1193 metų ir kildinama iš Livonijos didikų, kuris gyvenęs dabartinėje Latvijoje ir pasikrikščijęs Henriku (Vytautas Bagdanavičius. „Mother Maria Kaupas — A Look at her spiritual development. Journeys, Volume 6, No. 4, p. 12). Giminė garsino ne tik rašytojo tėvas, dėdė kunigas Antanas Kaupas ir teta Kazimiera Kaupaitė-Motina Marija, bet ir Julius Kaupas. Jis — lietuviškosios urbanistinės pasakos pradininkas. Vienas iš reikliausių *Literatūros lankų* kritikų, estetiškes žodžio kūrybos sampratą papildęs ir pagrindęs savo, kaip psichiatro, žiniomis.

Nors daug liko neparašyta, motyvai Nagio poezijoje (*Draugas*, 1953), „Kelionė į gyvenimą“ (*Literatūros lankai*, 1955). Gyvendamas Amerikoje, be kritikos, Kaupas sukūrė novelių, kurios 1997 m. išleistuose *Rastuose* sudėtos į rinkinį ir pavadintos „Saulėgrąžos mėnulio šviesoj“. Jos žymiai realistiškesnės, labiau psichologiškesnės, lyginant su pasakų knyga, pasirodžiusia Vokietijoje.

Vaikai visuomet gyvena pasakoje... Lietuvos Vaikų ir jaunimo centre Vasario 16-osios proga svečiai iš Čekijos, kartu su dviem šimtais Kauno ir Vilniaus vaikų parodė tarptautinį roko spektaklį „Vilties kelias“. G. Žilinskio (Elta) nuotrauka.

nenutaptyta, nenuveikta, nesu-prasta, bet Kaupo kūryboje gyvas ilgesys — Pasakos, Harmonijos, Dievo, Artimieji, draugai ir pažįstami Julij prisimena kaip kilnų, inteligentišką, humanišką ir tolerantišką asmenybę. Todėl nedvejodami taria: „Del Juliusa viską galiu!“

Straipsnio autorė yra Vytauto Didžiojo universiteto bei Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto doktorantė.

V. DAUJOJYTĖS
STUDIJOS SUTIKTUVĖS

Vilniaus paveikslų galerijoje vasario 13 d. vyko susitikimas su literatūros profesore Viktorija Daujotyte ir naujos studijos *Literatūros filosofija* sutiktuvės.

Šioje studijoje pirmą kartą Lietuvos humanistikoje bandoma susieti du, iki šiol atrodžiusius lyg atskirus, nesuliečiančius dalykus — literatūrą ir filosofiją. Knygos suktuvėse kalbės filosofas Arvydas Šliogeris išsireiškė, kad tai labai produktyvus bandymas, atitinkantis šiuolaikinę mokslo raidos tendenciją — tarpdalykinį mokslinį mąstymą, kuris šiuo metu skverbiasi į visas mokslo šakas. Jo dėka literatūros fenomenai atsi-vieria naujais aspektais ir sužeri naujomis spalvomis. Ši knyga, kaip vadovėlis, padės studentams humanitaroms susipažinti su įvairiomis klasiškinėmis ir dabartinėmis filosofijos įdomėmis bei jų autorais, leis plačiau ir giliau pažvelgti į literatūros reikšminius.

Studijos autorės V. Daujotytės teigimu, literatūros filosofija nėra pradėdama — ji prasidėjusi kartu su literatūra; idėmiau išsiūrinant lietuvių estetinę mintį, nesunku pastebėti ir filosofinio požiūrio į literatūrą pėdsakus. (Elta)

APDOVANOTAS
KRAŠTOTYRININKAS

Lietuvos valstybės atkūrimo dienos (Vasario 16-osios) išvakarėse Lietuvos valstybiniame muziejuje Vilniuje žymiam kraštotyrininkui Antanui Stravinskui suteikta 2000 metų Valstybinė Jono Basanavičiaus premija.

Valstybinė Jono Basanavičiaus premija įsteigta 1992 m. Kasmet ji skiriama už reikšmingiausius paskutiniųjų penkerių metų Lietuvoje ir užsienyje gyvenančių lietuvių darbus, susijusius su etnines

kultūros plėtojimu, puoselėjimu ir tyrinėjimu. Laureatai skelbiami J. Basanavičiaus gimimo dieną — lapkričio 23, o premija įteikiama Vasario 16-osios išvakarėse.

Kraštotyrininkas A. Stravinskas visą gyvenimą gilinosi į tautos dvasinės ir materialinės kultūros tyrinėjimą. Iš pradžių dirbęs Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, mokslinius igūdžius įgijo, vadovaudamas Vilniaus un-to kraštotyros moksliniam būreliui. Vienas reikšmingiausių A. Stravinsko veiklos kraštotyros srityje — Lietuvos kraštotyros draugija. 1961-1973 m., A. Stravinskui vadovaujant draugijai, buvo pratęstos geriausios prieškarinio Lietuvos kraštotyros draugijos tradicijos, suformuotos šios visuomeninės veiklos kryptys, judėjimas įgijo visuotinį pobūdį. Draugijos padaliniai įsikūrė beveik visoje Lietuvoje, steigėsi visuomeniniai muziejai, i kraštotyros veiklą buvo įtrauktos bibliotekos, išplėtė kraštotyros veiklą mokyklose. A. Stravinsko vadovavimo Kraštotyros draugijai laikotarpiu pradėtos organizuoti kompleksinės ekspedicijos, kuriose surinkta medžiaga gulė į vietines monografijas. Pats A. Stravinskas sudarė monografijas *Erzvilkas, Raudondvaris* ir kt.

A. Stravinskas vienintelis nuosekliai tyrinėja ir kaupia unikalią medžiagą apie kalvystės raidą Lietuvoje. Jis parengė spaudai Česlovo Kontrimo knygą *Lietuvos geležiniai kryžiai*, yra vienas iš Lietuvos liaudies meno mažosios architektūros tomo sudarytojų, veikalo *Kryždirbystė Lietuvoje* vienas sudarytojų bei autorių, yra paskelbęs per 200 straipsnių apie knygnešius, vargonininkus, muzikantus, gimtojo Erzvilko aplinkinių žmones

(Elta)

M.K. ČIURLIONIS IR
FOTOGRAFIJA

Atkelta iš 2 psl

aukštesiose mokyklose yra meno pedagogikos institucijų vaidmenyje. Muzikologų, dailininkų sambūriai, kūrybinės sąjungos atlieka meno skleidėjų vaidmenį. Jie visi yra nepakeičiami, tačiau jie nepajėgūs fundamentiniams tyrimams dėl savo darbo specifikos, dėl savo pareigų sąžiningo atlikimo.

Prof. dr. Karolis Rimtautas Kašponis

Leidiniai

Mažosios Lietuvos įamžinimas

Mažosioje Lietuvoje (Klaipėdos ir Karaliaučiaus kraštai, Galdapės apylinkės), valdant pirmajam Prūsijos kunigaikščiui Albrechtui, pirmiau negu Didžiojoje — 16 a. viduryje — atsirado prūsų ir lietuvių raštija. Vėliau suklestėjo lietuvių (savivardis lietuvininkai, mazlietuviai) raštija. Karaliaučiaus krašte dabartinės lietuvių kultūros, bendrinės literatūrinės kalbos ištakos, tad jo kultūrinis paveldas reikšmingas visai lietuvių tautai. Prūsai, po to vakariniai lietuviai, sudarė Mažosios Lietuvos pagrindą, užkariavę kryžiuočius buvo nustumti į žemiausius visuomenės socialinius sluoksnius, autochtonai aischai-baltai naikinami. Vėliau germanizuojami, lietuvininkų žemės Prūsijos karalystėje po 1709-1711 m. didžiojo maro bei bado kolonizuotos vokiečiais valstiečiais. O iki didžiosios vokiškosios kolonizacijos (XVIII a. I pusėje) jos branduolyje lietuvininkai sudarė apie 95-100 proc. gyventojų. Vis dėlto po baudžiavos panaikinimo 1807 m. Mažosioje Lietuvoje ilgai buvo sukurta provokatoriško tipo protestantiška visuomenė. Greta germanizacijos (nuo 1871 m., susikūrus Vokietijos imperijai, — prievartinės) vyko ir akulturacijos (kultūrų perėmimo, supanašėjimo) procesas, t.y. savaiminė asimiliacija. Evangeliškoji Mažoji Lietuva lenkė valstybinės sienos persikirtą savo sesę katalikiškąją Didžiąją Lietuvą, kenčiančią nuo Rusijos tautinės prieštarpų genocido, ne tik kultūra, bet ir ūkiu. Tačiau lietuvininkų, arba mazlietų, dauguma sovokietijoje, o didiečiai nerusėjo, — atvirkščiai, jie pakilo į tautinio išsivadavimo kovą. Del bolševikinio etnocido, genocido, etninio valymo Mažąją Lietuvą su visa Rytų Prūsija XX a. viduryje ištiko katastrofa — buvo sunaikintas ne tik europinės reikšmės kultūros paveldas, bet ir pati civilizacija, — neliuko ne tik vokiečių, bet ir krašto šeiminių lietuvininkų. Karaliaučiaus kraštas kolonizuotas rusais bei rusakalbiais. Ant aischų-baltų (prūsų, lietuvininkų, kuršių) ir vokiečių kultūrinių klodų griuvėsių gulasi rusiškasis. Leidinyje aprašoma ne tik baltų, prūsų, lietuvininkų palikimas, bet ir vokiečiai, nusipelnę lietuvių raštijai, kultūrai, mokslui, visuomenės pažangai, lietuvininkų tautiniam sąjūdžiui. Taip pat žymiausi Kryžiuočių ordino, Prūsijos valstybės veikėjai,

kai kurie nacistinio ir bolševikinio genocido vykdytojai. Yra straipsnių apie Prūsos kraštą, prūsų gyvenimą ir kovas už laisvę, kitus prūsistikos dalykus. Daug dėmesio skiriama lietuvininkams išėjimams, aprašomos ištisos giminės (pvz., Anysai, Brakai, Buntiniai, Dumpiai, Jankai). Žinoma, taip pat ir apie Kaliningrado srities lietuvių, jų religinę, visuomeninę, kultūrinę veiklą.

Aischų-baltų, vėliau ir germanų civilizacijų pasiekimai bei netektys ir atsispindės rengiamoje *Mažosios Lietuvos enciklopedijoje*. Jos I tomas išėjo baigiantis II tūkstantmečiui, per šv. Kaledas. Iniciatoriai — po II pasaulinio karo Kanadoje ir JAV atsidūrę lietuvininkai, konkretiai Mažosios Lietuvos fondo valdyba, pirmiausia jos pirmininkas dr. Vilius Peteraitis, tapęs enciklopedijos vyriausiuoju organizatoriumi ir tvarkytoju. Jo pastangomis fondas Mažosios Lietuvos tematika išleido 19 lietuvių autorių knygų. Planuojama tritome (su ketvirtuoju — papildymu tomu) enciklopedija — tarytum Mažosios Lietuvos karūna, yra 20-asis minėto fondo leidinys. Enciklopedija — milžiniškas, itin sunkus, kruopštus lietuvių mokslininkų bei kitų Mažosios (Prūsų) Lietuvos mylėtojų darbas, daugiausia už aciu. Iš pradžių finansavo tik minėtas fondas, vėliau ir Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija. Mokslo ir studijų departamentas prie Švietimo ir mokslo ministerijos. Bet pinigų tokiai sudėtingai programai nuolat trūksta. Tikimės svaresnės Lietuvos vyriausybės paramos.

Enciklopedija pradėta rengti 1996 m. pabaigoje Mokslo ir enciklopedijų leidykloje (direktoriaus žinomam enciklopedistui Zigmantui Pociui), 1997 m. tapusia leidybos institutu (dab. direktorius Rimantas Kareckas). Sudaryta įvairių mokslo šakų specialistų redakcinė kolegija, pačiame institute — enciklopedijos rengimo grupė. Jai vadovauti buvo paskirtas ilgametis (nuo 1972 m.) Enciklopedijų redakcijos vyresnysis mokslinis redaktorius, Mažąją Lietuvą daugiau kaip 30 m. tįfantis, istorikas dr. Algirdas Matulevičius. Daugiausia jis parengė MLE koncepciją, redagavimo metodiką, sudarė darbinį MLE I tomo vardyną — visa tai įgalino pradėti rengti leidinį. Be to, A. Matulevičius iš pradžių redagavo ne tik istorijos, bet ir kitų mokslo šakų enciklopedijos straipsnius (pažymėtina, kad jis apskritai daug rašo istorijos tematika tiek mokslo leidiniuose, tiek periodikoje). Ilgainiui trijų darbuotojų grupė išaugo, atsirado daugiau redaktorių, pagalbinių bei rašančiųjų straipsnius, padaugėjo ir vadovų.

Enciklopedijos vyriausiasis redaktorius — autoritetingas mokslininkas, gabus organizatorius, politikos ir kultūros veikėjas, akademikas Zigmantas Zinkevičius, pavaduotojas — iš lietuvių žymiausias Mažosios Lietuvos architektūros tyrėjas lietuvininkas dr. Martynas Purvinas, pasirodęs kaip geras organizatorius, vy-

riausiojo redaktoriaus pavaduotojas leidybai — žurnalistas Vytautas Kaltenis, įvairiais būdais surinkęs vertingų iliustracijų, atsakingasis sekretorius — lietuvininkas Vytautas Gocentas, kalbos tvarkytojas — Vaclovas Mikailionis, darbų koordinatore — redaktorė — Nijolė Dzindziliauskienė. Didelį darbą atlieka įvairių mokslo šakų — archeologijos (vedėjas dr. Valdemaras Šimėnas), architektūros (Marija Purvinienė), etnologijos (prof. Vacys Milius), filologijos (prof. Zigmantas Zinkevičius), gamtotyros (prof. Algirdas Gaigalas), istorijos (dr. Algirdas Matulevičius, muzikos (doc. Danutė Petrauskaitė), religijos (doc. Albertas Juška), teisės (Vytautas Raudeliūnas) ir kitų skyrių vedėjai, konsultantai, talkininkai. I tome (pradinis tiražas 4,000 egz.) yra apie 3,000 straipsnių: apie 880 skirti lietuvininkų veikėjams, Mažosios Lietuvos tyrėjams bei bičiuliams, istorinėms asmenybėms, 490 — gyvenvietėms, 170 — piliakalniams ir kapinynams, 280 — upėms, kitoms gamtos realijoms, 160 — draugijoms, tikėjimams bei evangelijų parapijoms, 140 — spaudai, 130 — istorijos įvykiams bei reiškiniams, 100 — lietuvininkų etnografiniams turtams, 90 — verslams ir ūkiui, 80 — architektūrai, 45 — kalbai ir t.t. Rašė apie 200 autorių, iš jų apie 65 parašė po 5 ir daugiau straipsnių. Daugiausia parašė dr. Vilius Peteraitis, dr. Martynas Purvinas, dr. Algirdas Matulevičius, dr. Valdemaras Šimėnas, doc. Albertas Juška. I tomas įdėtas per 2,000 iliustracijų, kai kurios itin retos, vertingos, surinktos ne vien iš vokiškų knygų ar albumų, bet ir iš senolių kolekcijų, bibliofilų archyvų. Knygos paba-

Siemėtinėje knygų mugėje Vilniuje susitiko daugelio liuanistinių veikalų autorių akademikas Zigmantas Zinkevičius (kairėje) su Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto, *Mažosios Lietuvos enciklopedijos* vyr. redaktorium dr. Algirdu Matulevičium.

Algimanto Žiziūno nuotrauka.

goje yra Mažosios Lietuvos ir dalies Prūsos vietovardžių vokiškas, lenkiškas ir rusiškas abėcėliniai sąrašai.

Mažosios Lietuvos enciklopedija — lietuvių civilizacijos lygmens rodiklis. Netgi turtingi ir daug įvairių enciklopedijų išleide, vokiečiai iki šiol neparengė enciklopedijos apie jų šimtmečius valdytą ir gyventą Senąją Prūsiją bei Rytų Prūsiją (Ostpreussen), nors veikalų apie ją prirašė tūkstantais. Mažosios Lietuvos enciklopedija, be abejo, turi ir praktinę reikšmę. Enciklopedijoje atskleidžiama visų lietuvių, tiek mazlietų, tiek didlietvių, siekis gyventi nepriklausomoje Lietuvos valstybėje. Enciklopedija — paminklas vakarų baltams, vienai svarbių senosios Europos civilizacijų.

Vytautas Spečiūnas
Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto Istorijos redakcijos vedėjas.

Dr. Algirdas Matulevičius
Instituto vyresnysis mokslinis redaktorius

Tėviškės namų prisiminimo poezija

Poetas Balys Auginas.

Balio Augino Namų pašvaistė — tai šeštasis Clevelande gyvenančio poeto eilių rinkinys, kurį išleido „Varpo“ leidykla Kaune 2000 m. 500 egz. tiražu.

Knygos apibūdinime rašoma, kad ji yra sudėta poezija „alsuoja švelnią lyryzmą, tyrumą, gilia metafora“. Tai formalinės knygos dalies apibūdinimas. Turinio atžvilgiu joje randami beveik tie patys motyvai, kaip ir ankstesniuose rinkiniuose, tad tėviškės meilė ir ilgesys poeto širdyje niekad neužgeso.

I knygą sudėtas 151 eilėraštis. Jie paskirstyti į 11 skyrių, iš kurių būdingesni: „Neužmirštuolių miške“, „Žarijų lieptas“, „Proteivų verdė“, „Smelio akimirks“, „Žalioji Ofelija“, „Užmigtė žodžiai“, „Žvaigždė juodame vėjuje“. Kaip šių skyrių pavadinimai rodo, poetui daugiausia rūpi paliktų tėvynės ir tė-

viškės, tėvynės praeitis su protėvių prisiminimais, gyvosios gamtos vaizdais, religiniai išgyvenimai, mirusiųjų pagerbimas.

Tėvynės prisiminimas siejamas daugiausia su praeities bei protėvių prisiminimu, su nualintos tėvynės ilgesiu, su priminimu jaunajai kartai tos tėvynės neužmiršti, ją gyvai išlaikyti savo širdyje, kai tenka gyventi svetur. Svarbu namų ugnį išnešti, jos nepraradus, netapus „svetimo židinio pliauskų krūva“. Tėvynės ilgesys turi likti jokių aplinkybių nenugalimas.

Aš lemties kapijamas medis,
Mano šaknys dirvoj svetimoj —
Nuo audrų čia užuovėją

radęs,
Tik sapnuos vis grįžtu aš
namo —
„Svetur“

Neužtenka pačiam išlikti ištikimam paliktai tėvynei, reikia, kad ir jaunoji karta neliktų prarasta. Tam skirtas itin geras pluoštas rinkinio eilių. „Poringej anūkams“ pimenami „penkių dekadų metrašiai“, kurie įpareigoja jaunąją kartą neužmiršti, kas yra laisvė, jos troškimas, atgavimas, gyvenimas laisvėje ar be jos.

Nemaža vietos rinkinyje skirta gamtos vaizdams ir prisiminimams. Ne kartą apie tai rašoma gan dinamiškai ir entuziastingai, šmaikščiais prisiminimais atkuriamas tėviškės rytas:

Pasiliais ir laukais —
Lyg ankstyva melėja —

Su debesų baltais pūkais
Išdegs vėjas žaidė —
Nėšiojo debesį laukais,
Lyg knygos lapą sklaidė.
„Pūkų pilis“

Gal pati būdingiausia šio rinkinio ymė — eilių šmaikštumas, lengvas humoras, vietomis polinkis į siurrealizmą. Tai kaip tik nugalai kai kur pasireiškiančią pesimistinę nuotaiką. Šalia dominuojančio verlibro čia yra ir kondensuotesnių formų — tradicinio keturelio, soneto, netgi japoniško haiku.

Knyga išleista gan dailiai kietais viršeliais, su dail. Gedimino Pempės meniniu apipavidalinimu, su autoriaus portretu ir autografu.

Alfonsas Tyruolis

ROMANSŲ PLOKŠTELĖ

Šv. Valentino dienos proga „Sutaro“ kapelija pristatė naują kompaktinę plokštelę „Mylėsiu Tave per amžius“. Joje įrašyta 16 muzikinių kūrinių — populiarių romanų ir pokario meilės dainų. Įrašant plokštelę, dalyvavo daug žinomų Lietuvos muzikantų, džiazo atlikėjų, styginių, pūtikų, gitaristų ir kt. „Sutaro“ plokštelė vainikuoja pastebimą romanų atgimimą.

(Elta)

PRIE KNYGŲ...

Atkelta iš 1 psl.

Lietuvių literatūros iš tautosakos instituto stende puikavosi dar, rodos, šiltas, vos išspausdintas Igno Šeiniaus *Raštų I tomas*, kuriame sudėti keturi *Kupriuko* variantai. Greta gulėjo taip pat šviežiai išleistas Jono Balio *Raštų II tomas* su religijotyrininko G. Beresnevičiaus įvadinio straipsniu „Jonas Balys — lietuvių mitologijos tyrinėtojas“. Be kitų straipsnių šiame tome įdėtas J. Balio veikalas „Lietuvių liaudies pasaulejauta tikėjimų ir papročių šviesos“.

Mugės svečias, kitus lankytojus, žurnalistus maloniai nustebino vienos iš mūsų organizavusios įstaigos „Lietuviškos knygos“ specialiai mugės išleistas leidinys — daugiakalbis šių metų kalendorius. Jamė — prie visų dvylikos mėnesių lentelių — vienas ir tas pats Henriko Radausko eilėraštis „Gėlė ir vėjas“, išverstas į vis kitas kalbas. Sausio mėnesio lapelis, žinoma, prasideda originalu — lietuvišku tekstu. Prie kitų mėnesių lapelių to paties eilėraščio vertimai į latvių, italų, švedų, anglų, graikų, rusų, prancūzų, vokiečių, lenkų, suomių, ir gruzinų kalbas. 12 mėnesių — dvyliką kalbų su skambu šis H. Radausko eilėraštis. Tik kažin kaip tuos vertimus įvertintų A. Nyka-Niliūnas?

Knygų mugėje vykusiuose seminaruose, konferencijose pradžiuo žinios, kad jau ne vienos Lietuvos leidyklos knygų kitų šalių skaitytojais, tarp jų užsienio lietuviais, jų organizacijos ir įstaigos gali užsisakyti pasauliniame kompiuterių tinkle „Baltų lankų“ leidyklos direktorius S. Žukas sake, kad knygų užsakymų internetu ir siuntimo į užsienį apimtys pastaraisiais metais nuolat didėja, nors Lietuvoje paštu siųsti knygas keblu dėl didelių Lietuvos pašto persiuntimo kainų. Vis dėlto ši leidykla, pasak vadybininkės Daivos Cibutavičienės, padedant JAV lietuviams, elektroninio pašto, interneto tink-

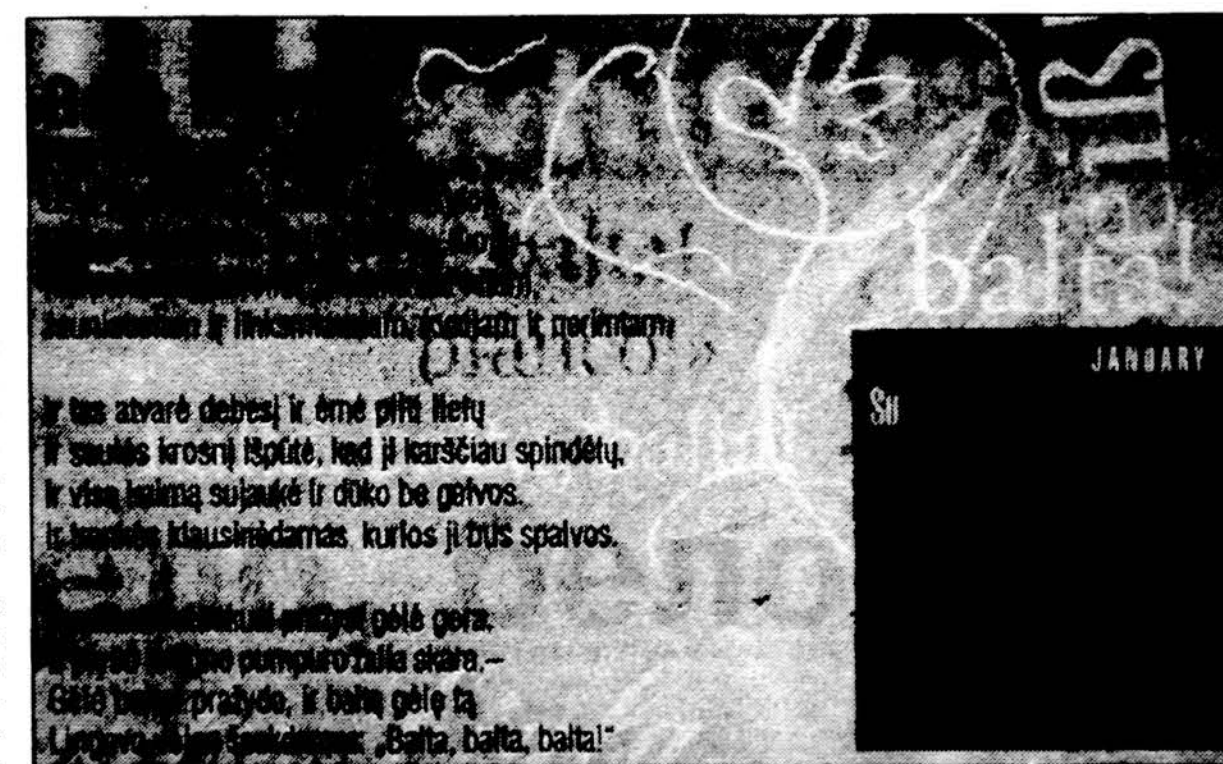
lą pagalba kone kasdien gaus užsakymų, ypač žodynams, albumams, humanitarinei literatūrai. Mat ši leidykla turi internetinį tinklalapį (jo adresas: <http://www.baltoslankos.lt>), o pernai „Baltos lankos“ pateko į vadinamą „amazon.com“ elektroninę parduotuvę. Per Lemontę gyvenančios Dalios Lukienės globojamą Baltic Bookshelf tinklalapį (adresas: <http://www.geocities.com/balticbook> galima sužinoti šios leidyklos išleidžiamas knygas, o taip pat tolesnį kelią, kuriuo čekiais ar per valiutinę sąskaitą galima nusipirkti ir parsisiųsdinti pageidaujamą „Baltų lankų“ leidyklos knygą. Šiai leidyklai platinti knygas padeda ir tame pat Lemontė daromo žurnalo *Lithuanian Heritage Magazine* redaktorius — leidejas Valentinas Ramonis. Leidykla dėkinga jiems.

Mugėje netrūko apdovanojimų, prizų. Knygų meno konkurse pirmąsias tris premijas laimėjo dailininkai E. Karpavičius (už Lietuvos valstybinio muziejaus išleistą knygą *Dagėrai, ambrotipai, terotipai Lietuvos muziejuose*, V. Kuraite už „Šviesos“ leidyklos *Lietuviškus elementorius* ir B. Leonavičius už V. Liutkaus sudarytą ir Vilniaus Dailes akademijos išleistą knygą V. Vizgirda.

Beje, mugėje galejai matyti ir kitų įdomių dailės darbų, tarp jų — Nobelio premijos laureato G. Grass idomius piešinius, net ir garsų skardinį būgnelį su būgnininku. Šio talentingo vokiečių rašytojo kurinį vertėjas T. Četrasukas paaiškino, kad tas piešinys — tai paties G. Grass padarytas jo garsioms knygos *Skardinis būgnelis* viršelis.

Keturias dienas veikusi Vilniaus knygų mugė galėjo patenkinti įvairių visuomenės sluoksnių (daug žmonių atvyko iš kitų miestų ir iš provincijos, taip pat iš užsienio šalių) poreikius. Kiekviena diena buvo skirta vis kitoms gyventojų grupėms — leidejų, knygų prekybininkų, bibliotekininkų diena; Europos kalbų diena — plačiai visuomenei, mokantiems ir besimokantiems užsienio kalbų; pagaliau, mokytojų bei moksleivių, bei šeimos dienos.

Greta knygų mugės atskirai veikė reklamos ir spausdinimo (poligrafijos) specializuota paroda „Reklama ir poligrafija“. Be kita ko, čia, G. Soroso fondui padedant, buvo sumontuota unikali mašina, kuri čia pat, parodoje, per keliolika minučių iš kompaktinių plokštelių mažo tiražu galėjo išspausdinti bet kurią lankytojų pageidaujamą knygą.

„Lietuviškos knygos“ leidyklos specialiai knygų mugėi buvo išleistas šių metų kalendorius, kuriame prie visų dvylikos mėnesių lentelių išspausdintas šis Henriko Radausko eilėraštis, išverstas į vis kitas kalbas, žinoma, pradedant su lietuvišku...